

Madame de Stael, 1766-1817.*)

Írta: Dénes Zsófia,

Stael-Holstein báróné, Necker Germaine, halálának századik évfordulóján írjuk e sortokat. Az értékes embert, az érdekes írónőt, a nemzetközi szellemet s a német» francia közeledés első harcosát keressük fel benne gondolatunkkal.

Fajára nézve Necker Germaine ugyan nem volt francia, szülei genfiek s ő maga is református hitű volt. ősei Írhonból vándoroltak Németországba, Pommerániába, onnét nagyapja Svájcba került s a genfi egyetem jogi professzora lett. Apja Necker Jakob, az irodalmi pálya felé vonzódott, de még mielőtt humanisztikus tanulmányait befejezhette volna, Parisban egy bankházba belépni kényszerült. Oly kiváló pénzügyi tehetségnek adta tanú jelét, hogy Parisban nemsokára önálló bankvállalata lett s rövid időn belül meggazdagodott. Feleségül vette Suzanne Curchod-t, egy Vaud kantonbeli lelkész leányát, aki romantikus ifjúsága után nevelőnőnek szintén Parisba, került. Egyetlen leányuk, Germaine, Parisban született s így, ha nem is a francia faj, de a francia kultúra s közélet leánya lett. Mint ilyen, nevezetes, hogy a sovén és öntelt franciaság figyelmét elsőnek irányította idegen kultúrákra, olaszra, angolra, oroszra: országokra, melyekben tartózkodott, de mindenekfelett Németországra, mellyel pedig napóleoni megaláztatóságában találkozott. Mégis fölismerete szunnyadó erejét, gondolata gazdagságát és mélységét. Madame Stael barátjával, Benjamin Constant-nal együtt (kit egy író a legnémetebb francia agynak nevezett) a mai Romain Hollandok elszigetelt családfájának első, franciaöldi őse volt.

Az igazságosság szerelme általában jellemezte őt s az is, hogy változatos korával együtt haladt, soha meg nem állt s meggyőződése halála napjáig fejlődött.

A forradalom elé eső években leghaladóbb iránynak a 18-ik század életveg francia filozófiáját ismerte el. Rousseau-ban azt szerette, hogy az erkölcsről változtatta meg a fogalmakat. Mert a moralisták évszázadok óta hirdették, hogy az erkölcs a józanság és önfegyelmezés eredménye lehet csak; szerintük erkölcsösnek lenni azt jelentette, hogy &z ember, szenvedélyektől távol; meggondolt elhatározások alapján cselekszik. Arnyéktalan fényben élni; így képzelték ők a tökéleteseket. De Rousseau kimondta, hogy erkölcsös az, aki érzelmi ösztönét és szíve hevületét követi. S bár lehetnének erről vagy arról az irányról is elkeseredett hitviták: Staelné közelebb állt a természethez s így az emberi mértékhez, mikor belátta és magáévá tette Jean-Jacques Rousseau igazát.

*)Múlt számunkból helyszüke miatt kimaradt.

A forradalmat lelkes örömmel üdvözölte, de vérengző túlzásaitól visszariadt. Sokalta a módszert, hogy a nép életjogát annyi embervér árán kelljen megvásárolnia. Nem átalotta ebbéli hitét kockázatos időkben fennhangon vallani és Marie-Antoinette mellett írt szárnyaló szavú röpiratot. Csodával határos, hogy merészségéért nem került maga is a nyaktiló alá s hogy svéd nagykövet feleség léteére külföldre menekülhetett a terrorista Parisból.

Napolieonnak nem hódolt Staelné, mert nem ismerte el bitorlott trónját s az alkotmányosság elvét képviselte, mialatt Napoleon önkényuralkodott. Nem is kímélte Napoleon Staelné sem írásaiban, sem személy szerint. Birodalmából száműzte, így lett Staelné második otthona Coppet, apja svájci birtoka és így járta be Németországot, hogy megírja De l'Allemagne című leghíresebb művét 1809-ben, mikor De l'Allemagne megjelent Parisban, Napoleon az első kiadás tízezer példányát még a nyomdában elkoboztatta s a könyv csak 1813-ban, akkor is csak Londonban jelenhetett meg. Napoleon általában nem szerette a politizáló asszonyokat. Kényelmetlennek érezte, hogy a női felfogás — mely már akkor is a demokráciát jelentette — Franciaországban mindenfelé jelentkezik. Condorcet filozófus özvegyének egy alkalommal nyersen oda-mondta:

— Nem szeretem, asszonyom, ha nők politikába avatkoznak.

— Én sem, tábornok, — felelte a szellemes asszony. — De olyan országban, hol a fejüket ütik le, érthető, ha szeretnék tudni: miért.

Madame de Stael is ebben az országban merte leadni politikai nézetét.

Hogy Staelné személyes érintkezésben rokonszenves volt-e vagy nem volt az, arról kortársai ellentmondóan nyilatkoznak. Németországban például túl élénknek találják; nem szeretik, hogy oly markáns egyéniség. Egy szó hangzik el róla, mely külsőségeit kifogásolja; azt mondják, hogy: »markotányosnő«. A németek persze a nőies nőket s a légies termeket (szerették... Fichte-t elijeszti, mert negyedórái magyarázat után azt kiáltja, hogy megértette egész rendszerét Rousseau-féle epikureus filozófiájával megbotránkoztatja — egy Schillert, Herdert, Fichtet — a német idealizmus képviselőit De Goethe felismeri jelentőségét. Karlsbadból 1808. május 26-án írt levelében ezekkel a szavakkal buzdítja: »Hallassa nemsokára véleményét rólunk, becsületes németekről. Megérdemeljük, hogy ily barátságos szomszéd és félig honfitárs rázzon fel (aufregen) és bátorítson bennünket s hogy ily kedves tükörben nézhessük magunkat. Engedje meg nekem azután, amit már elolvasott Corinna után is szívesen tettem volna meg. hogy élénk érdeklődésemet személye és munkái iránt, tiszteletemet, csodálatomat egyszer írásban és részletesen is zemei elé terjesszem.«

Az elolvasott De l'Allemagne után Goethe az Évkönyveibe csakugyan ezt írja fel: »Ez a nő hatalmas harci szerszámnak tekinthető, mely a bennünket Franciaországtól elválasztó falba — ósdi előítéletek kínai falába — tüstént széles rést ütött, úgy, hogy a Rajnán túl és ennek következtében a csatornán túl is, közelebbi tudomást szerterek rólunk, mi által nem esebet, mint eleven befolyást nyerhettünk a távoli nyugatra.*)

A párisi egyetemnek egyik irodalmi tanára: Fortunát Strovski ezt írja Germaine gyermekkoráról, mindig az emberi vonatkozásokat szem előtt tartó s így egyszerű és közvetlen könyvében:

— Madame Necker (Germaine anyja) férje iránt exaltált

*) Goethe, Annalen. Cotta 1840. XXVII, 143-149.

érdemekkel viseltetett. — Szeretni kell téged, vagy megkeli halni! — írta házastársának. Teljesen neki szentelte életét; kedvéért lett irodalmi szalonja. Minden pénteken fogadta a bölcsészeket és az írókat a nagyúri hölgyeket s a válogatott idegeneket, mindazt, ami a közvéleményt alkotta. Módszerrel és kötelességből beszélt és cselekedett. Tiszteletben tartotta a szabályokat és illendőségeket. Szigorúan keresztény érzelmű létére oly emberek társaságában, kik vajmi kevésbé törődtek kereszténységükkel, épp úgy eltiltotta az istenség gúnyolását, mint ahogy eltiltotta volna Necker úr kifigurázását. Karosszékeiben trónolt oly fensőséggel, mely nem volt merevség nélküli. Mellette taburetten, barna fűrtökkel, csillogó szemekkel, visszavágásra készen, hévvel és figyelmesen rendszerint egyetlen leánya, Germaine, tartózkodott.

— Necker kedélye kevésbé volt változatlan, mint feleségéé. A tevékeny embernek cselekvés és mozgás kellett. Volt is benne része; miniszter lett. Politikáját az érzelmességgel s erénnyel kívánta egyesíteni. Megbukott. Azzal vigasztalta magát, hogy a vallásos gondolatok fontosságáról fog könyvet írni s azzal is, hogy elkényeztette a kis Germaine-t, aki borzongott Neckerné formalizmusa és nevelőtudománya alatt.

Ez itt a milieu, melyből a későbbi Staelné kikerül. Húsz éves korában férjhez megy Stael-Holstein Erich báróhoz, közepes tehetségű és vagyonú harminchétféves férfihez, a párisi svéd követhoz, kitől három gyermeke születik. Házassága nem boldog; elválnak., de mikor rákövetkező évben, 1798-ban Stael báró elbetegesedik, akkor elkíséri az asszonyt urát Svájcba és haláláig, 1802-ig vele marad.

Közben kezdi írni könyveit. 1788-ban J. J. Rousseau-ról hat levelet. A directoire alatt, 1796-ban megírja könyvét: »A szenvedélyek befolyásáról az egyének és nemzetek boldogulására«, melyben már politikai hitvallását teszi le. Ahogy eddig egyforma hévvel küzdött úgy a royalista, mint a jakobinus párt ellen, vagyis gyűlölte a szélsőségeket, úgy fog ezentúl leghatalmasabb ellenfelébe, Napóleonba ütközni.

Legközelebbi könyvével: »Az irodalomról a közjóléti intézményekkel kapcsolatosan«, maga ellen ingerli a konzul Bonaparte-t. A nők helyzetéről ír itt egy fejezetet, mellyel szinte megelőzi korát, annyira megkapó és tiszta szociológia, amit ezeken a papokon fejteget:

- Hiszem, hogy el fog érkezni ama korszak, amelyikben bölcs törvényhozók komoly gondot fognak fordítani az asszonyok nevelésére, a polgári törvényekre, melyek megvédik őket, a kötelességekre, melyeket rájuk kell róni s a boldogulásra, mely biztosítható számukra; azonban a mai helyzetben legtöbbnyire ki vannak rekesztve úgy a természet, mint a társadalom rendjéből. Ami sikerül az egyiknek, elveszíti a másikat; kiválóságaik ártanak nekik néha, néha hibáik válnak előnyükre; mémelykor kezükben van a nagyobb hatalom, Inaskor azonosak a semmivel. (Quelquefois elles sont tout, queoquofois elles sont rien.) Végzetük sok tekintetben hasonlít a császárok felszabadított jobbágysághoz; ha hatalomra jutnak, szemükre hányják, hogy rabszolgáknak születtek; ha rabszolgák maradnak, elnyomják sorsukat.

- Általában bizonyára többet ér, ha a nő kizárólag a házi erényeknek szenteli magát. De az a csodálatos (bizarre) a férfiak róluk hozott ítéletében, hogy inkább megbocsátják nekik, ha kötelességüket megszegik, mint ha kiváló tehetségüknél fogva magukra vonják a figyelmet. Megtűrik tenne a szív lealjasítását a szűkértelműség kedvéért s még a legteljesebb becületesség is alig tudná bocsánatukat nyerni, ha igazi fölényességgel párosult.

- Valamennyi szabad országban a nők nevelését a fennálló alkotmány szellemében irányították. Spártában harcosokat heveittek belőlük, Rómában puritán és hazafias erényeket követeltek tőlük. Ha tényleg azt akarnák, hogy a francia köztársaság a világosság és a bölcsesség versengése legyen — az volna észszerű, hogy a nőket eiméjüki kiművelésére bátorítanák, hogy a férfiak tudjanak velük, arról beszélgetni, ami legjobban leköti érdeklődésüket.

— A gondolatok kiterjedésének meggátolásával nem lehetett a nőben a primitív korok egyszerűségét helyreállítani.; Ebből tisztán csak kevesebb szellemiség, kevesebb finnyosság (delicatesse), a közbecsülésnek kevesebb tisztelete s az egyedüllétnek csekélyebb eszközü elbírása származott; Az történt, ami általában mindenre alkalmazható a szellemi erők mai elrendezettségében: mindig azt hiszik, hogy a felvilágosultságok okozzák a bajt s ezt azzal akarják megjavítani, hogy az értelmet visszafelé kergetik. A felvilágosultság okozta baj pedig csak azzal javítható, ha még több világosság adatik. Vagy ha a mai s képzet a morál vagy igaz a tétel, hogy minél több a felvilágosultság: annál inkább ragaszkodik az ember a morálhoz.

— Felvilágosítani, művelni és tökéletesíteni kell úgy a nőket, mint a férfiakat, a nemzeteket ügyét mint az egyéneket, ez még legjobbak nyitja minden józan célnak, minden szociális és politikai kérdésnek, melynek tartós alapot akarnak biztosítani.

És ez még nem mindéin: a közvélemény, úgy látszik, mentesíti a férfiakat mindennemű kötelesség alól a nő iránt, kibem felsőséges észt ismernek el: az ember lehet vele hálátlan, hitszegő és gonosz, anélkül.; hogy a közvélemény szert bosszul követelne. Mert hát nem rendkívüli asszonyról van-e szó? Ezzel mindent megmondták; saját erejére bízzák, hagyják, hogy maga vergődjék fájdalomával. A rokonszenvet, melyet ébreszthet egy asszony, a hatalmat, mely a férfit oltalmába veszi, e teremtésnek néha mindent nélkülöznie kell: különös existenciáját sétáltatja, mint az Indiák páriája valamennyi társadalmi osztály között s maga egyikhez sem tartozik. Minden osztály úgy szemléli, mintha egymagában kellene léteznie, s a kíváncsiság tárgya, talán a megirigylése is, miközben semmit jobban meg nem érdeme (ily körülmények között), mint a szánalmat *)

(Befejezés következik.)

*) De la Litterature II. köt. IV. fejt, 118—137.